

DR ELIE VAN RIJCKEVORSEL, 1845-1928

DOOR J. E. VAN DER POT

GEGEVENS voor een levensschets van Dr. Elie van Rijckevorsel zijn te verkrijgen uit mededeelingen van hen, die hem nog gekend hebben, uit correspondentie, in zijn woonhuis hier en daar aangetroffen, uit zijn vele geschriften en uit enkele in memoriams na zijn overlijden. In één dezer laatste (Rott. Nieuwsblad van 20 Oct. 1928) wordt hij getypeerd als een „reiziger tot in de uiterste consequentiën, cosmopoliet zóó volkomen, dat hij weinig meer had van de ons Hollanders aangeboren liefde voor huis en haard”. En toch kan hem ook déze liefde zóó weinig ontzegd worden, dat ik meen te kunnen beweren, dat zijn huis in zóó sterke mate het stempel zijner persoonlijkheid heeft ontvangen, dat dit mag meetellen tot de belangrijkste bronnen voor de kennis van dezen merkwaardigen man.

Uit de levensbeschrijving van zijn vader¹⁾ weten wij reeds, dat Elie al op 5-jarigen leeftijd eenig kind was en dat gebleven is. Heeft zijn vader veel invloed op hem gehad? Ik betwijfel het, al zal deze 't hem aan niets hebben laten ontbreken. Het reedersvak heeft Elie in elk geval niet aangetrokken. Hij mocht als jongen van 12 jaar den eersten steen leggen voor het leeuwenhuis in de Diergaarde²⁾, tot welks oprichting zijn vader³⁾ (groot schenker van wilde dieren) blijkbaar den stoot had gegeven. Maar overigens sprak hij in zijn ouderdom nooit over zijn vader. Waarschijnlijk waren hem daarvoor de herinneringen aan diens geestesziekte te machtig.

Op zijn 9den verjaardag kreeg hij van zijn grootouders een Psalm- en Gezangenbijbeltje, met deze opdracht: „Lees veel in dit boek, maar nooit zonder aandacht. Prent eenige liederen vroeg in Uw geheugen. In uwen ouderdom zal het u nog stichten”. Dit bijbeltje ziet er ongebruikt uit. Een

1) Zie Rott. Jaarboekje van 1944, blz. 10 e.v.

2) Deze steen is na afbraak van dit leeuwenhuis weer in zijn bezit gekomen, door de goede zorgen van den heer J. Verheul Dzn., en in zijn koetshuis geplaatst.

3) Vice-voorzitter der Rott. Diergaarde. (Zie Jaarbericht 1868-'69, blz. 178).

Bijbel (in klein formaat) kreeg hij van zijn ouders „ten aandenken aan zijn plegtige belijdenis des geloofs, den 10den April 1862”. Toen was hij nauwelijks 17 jaar, een maand vóór de geestelijke ineenstorting van zijn vader. Een jaar later gaat hij met zijn grootvader Abram van Rijckevorsel naar het avondmaal in de Remonstrantsche kerk. – Dit is alles, wat ik over zijn godsdienstige opvoeding heb aangetroffen.

Wel moet de verhouding tot zijn beminnelijke en kunstzinnige moeder steeds voortreffelijk zijn geweest. Het is echter niet aan te wijzen, welken invloed deze op zijn vorming heeft gehad. Dat zij een welkom tegenwicht vormde van zijn moeilijken vader is welhaast zeker. Haar portret had hij later, als hij zat te werken, altijd vóór zich staan. Op 7 Maart 1856, als hij nog geen 11 jaar oud is, brengt hij van school een Fransch boek naar huis (*Le Robinson de douze ans*), dat hij van meester Baudet heeft gekregen, het hoofd van de Fransche school, die zich in de opdracht „son ami” noemt, „à cause de sa bonne conduite et de ses progrès continuels dans les langues hollandaise, française et anglaise, dans la géométrie, l’algèbre, l’arithmétique, la physique, ainsique dans l’histoire et la géographie”.

Op het Gemeente-Archief berust een briefje van Huibert van Rijckevorsel aan den bekenden taalkundige Dr. A. de Jager (bevriend ook met Abram), waarin dezen dank gezegd wordt voor privaat-onderwijs aan Elie. Dit briefje is helaas ongedateerd, zoodat het moeilijk is hieruit een conclusie te trekken; maar het zuiver taalgevoel, dat uit zijn vele latere publicaties blijkt, toont wel aan, dat de lessen van De Jager vrucht hebben gedragen.

Op het gymnasium sluit Elie zich zóó weinig aan bij andere jongens, dat zijn ouders het noodig vinden hem op een kostschool te doen in Vianen, bij den heer Landolt, waar nogal veel Rotterdammers schoolgaan. Hij is daar van zijn 16e tot zijn 17e jaar. Een tijdgenoot, B. Kolff, die er gelijktijdig met hem „school lag”, weet echter later te vertellen, hoe hij vaak, met andere jongens buiten de stad wandelende, Elie op zijn eentje tegenkwam en dat deze dan liep te lezen. Volgens dezen zegsman was Elie over de school en het daar genoten onderwijs slecht te spreken; terwijl de andere jongens den heer

Landolt met zijn moderne opvattingen zeer waardeerden. Maar voor een studiehoofd als Elie werd er veel te weinig gedaan aan de ernstige vakken, welke voor het Hooger Onderwijs moesten voorbereiden.

En dan lezen wij in Elie van Rijckevorsel's „Levensbericht van S. Muller Hzn.", dat hij op 72-jarigen leeftijd schrijft, hoe niet alleen Muller maar ook hijzelf genoten heeft van het onderwijs van den veelzijdigen Dr. E. Piaget, een van de vermaardste leeraren, die de Rotterdamsche H.B.S. en het Erasmiaansch Gymnasium ooit hebben bezeten. „Wat waren wij jongens trotsch, als wij 's avonds bij hem mochten komen, om de planten in zijn rijke herbarium te helpen plakken!" schrijft hij daar. Zoo is het niet onwaarschijnlijk, dat het juist deze Piaget is geweest, die in den koopmanszoon de liefde voor de wetenschap heeft doen ontvonken. In ieder geval is hij het geweest, die op een wandeling met den 18-jarigen Elie toont dezen beter te begrijpen, dan iemand van zijn familie en die eerst oom Fred. Schmidt en via dezen grootvader Van Rijckevorsel beweegt tot het studieplan, dat Elie zich heeft voorgesteld. „Hij begreep mij zoo", schrijft Elie aan zijn moeder (d.d. 3 April 1863) „dat hij mijne meening veel beter uitdrukte dan ik zelf".

Wij hebben reeds gezien, dat de overbrenging van zijn vader in Mei 1862 naar de zenuwinrichting te Préfargier bij Neuchâtel aanleiding wordt tot Elie's studie aan het Polytechnicum te Zürich, waar hij een jaar verblijft. Aanvankelijk woont hij daar met zijn moeder in Hotel Zum Schwanen Mühlbach, vervolgens ten huize van prof. dr. H. Durège, wiskundige, een neef zijner moeder. Hij studeert samen met den jongen Vogel, die later met een dochter van zijn oom Hendrik Muller trouwt.

Elie doorloopt de 6de klasse van het Polytechnicum. Als aanvullend vak kiest hij Italiaansch; terwijl hij ook Latijn en Grieksch leert. Bovendien legt hij zich toe op teekenen. Vanuit Zürich bezoekt hij geregeld zijn vader in Préfargier. Bij den directeur van het Instituut aldaar en bij het verplegend personeel weet hij zich bemind te maken. Bij hun bezoeken aan Huibert vanuit Zürich logeeren Elie en zijn moeder gewoonlijk bij Sophie Hugli-Borrel, een zuster van den direc-

teur. Deze mevrouw Hugli schrijft eens van hem: „Avec son expression qui regrette les beaux dons, qu'il a reçus et malgré son air sévère, on y découvre bien vite sa gentille malice, qui nous a souvent fait rire”.

Zijn maandgeld bedraagt f 200,—. Het volgend jaar breekt Elie zijn studie aan het Polytechnicum af, om aan de Utrechtsche Universiteit de hogere mathesis en oude talen te gaan studeeren. Zijn bedoeling is dan om professor te worden in de exacte wetenschappen. Maar grootvader Abram van Rijckevorsel heeft een zwaar hoofd in deze studieplannen: professoraten zijn zóó dun gezaaid, dat het onverantwoordelijk is om daarop te speculeeren. Liever zag hij Elie een studie kiezen, die hem meer mogelijkheden zou bieden om een maatschappelijk nuttig mensch te worden. Abram zou zoo gaarne zien, dat Elie een waardige stamhouder werd van het geslacht Van Rijckevorsel.

Als Elie op 18-jarigen leeftijd de familie in Rotterdam bezoekt, zijn allen het er over eens, dat hij het laatste jaar zeer in zijn voordeel is veranderd. Zijn grootvader is dan vol lof over hem, ook over de hartelijke wijze waarop hij zich over zijn moeder uitlaat. Hij heeft van zijn grootouders bij zijn belijdenis en bij hun Gouden Bruiloft een aardig sommetje gekregen om een herinnering voor te koopen. Hij stelt nu aan zijn grootvader voor, om daarvoor een goed olieversportret van zijn moeder te laten maken, dat f 400,—, hoogstens f 500,— mag kosten; b.v. door Van Eysden¹⁾ of Spoel. „Het zou mij de aangenaamste gedachtenis zijn, waaraan ik Uwen naam kan verbinden”.

Vele bezoeken brengt hij dan bij familie en kennissen; ook bij de Thorbecke's in Den Haag, waar hij blijft logeeren.

Maar als student in Utrecht laat hij zich te veel voorstaan op zijn geld en zijn naam. Dan maakt de familie zich soms erg bezorgd over hem. Oom Hendrik Muller, die het heel goed met hem meent, schrijft lange brieven over zijn karakterontwikkeling aan zijn moeder in Zwitserland²⁾. Elie onderteekeet zijn brieven aan zijn oom en tante niet meer met

1) Deze heeft inderdaad het groote portret van zijn moeder geschilderd en daarna ook dat van zijn vader, naar een foto. Zie Rott. Jaarboekje v. 1944.

2) 16-9-1865 en 30-10-1865.

„Uw Elie”, maar „Uw van Rijckevorsel”. „Elie wordt gaarne voor ouder gehouden dan hij is”, schrijft oom Muller.

„De ernst en de bestemming van het leven vat hij niet”. Muller heeft hem eens zijn grootvader ten voorbeeld gesteld, hoe deze gunstig op anderen had gewerkt, doordat hij maar een eenvoudig rijtuig had gehouden, zonder praal van wapens op livrei en wagens en tuig; waarop Elie met overtuiging had geantwoord, dat iedereen moest leven en mocht leven overeenkomstig zijn middelen. Overigens is Muller het met zijn schoonzuster eens, dat Elie al veel te veel in de familie besproken is. Maar hij gaf er blijkbaar aanleiding toe. Zelfs heeft Muller in de trein van Spa naar Rotterdam een lang gesprek over Elie gevoerd met Fransen van de Putte, die zei: „dat Elie weinig werkte, met jongelui omging, die weinig in hun mars hadden en dat hij overal lucht gaf aan aristocratische aspiratieën, waarom hij door velen achter den rug werd uitgelachen en niet bemind was. In verband met 't geen Huib hem vroeger van Elie's karakter en neigingen had gezegd en uit het gekozen studievak vreesde hij, dat hij meer studeerde „pour briller”, dan uit waarachtige lust tot wetenschap en dat er, mede doordat zijn fortuin hem niet tot werken zou dwingen, nooit iets degelijks van zou teregt komen; dat hij hogere aspiraties moet hebben, dan die hem thans vervullen; dat hij alles vóór heeft om eens een nuttig lid der maatschappij te worden, mits hij totaal van karakter verandert. Van mij zal zulk een waarschuwing beter werken, dan van U of Schmidt of zelfs van zijn moeder, daar ik geen belang hoe genaamd bij hem heb....”.

Nog verder weidt Muller dan uit over Elie's karakterfouten en haalt er ook den vader nog bij: „In July '61 schilderde Huib in een brief Elie's doen en laten in de toen plaats hebbende vacantie en wat hij van zijn toekomst vreesde; en die brief geeft den tegenwoordigen Elie als 't ware naar het leven geteekend terug. Die karakterfouten nu zitten hem – och, 't is zoo teer 't te zeggen – als 't ware in vleesch en bloed, nochtans met deze ernstige schaduwzijde, dat hij de hartstogtelijke werkzaamheid zijns Vaders mist”. – „De behoefte om iets te *zijn*, door karakter, kennis, degelijkheid, regtschapenheid en vroomheid, zou de futiliteit, waaraan hij thans hangt en

zijn ondegelijkheid overwinnen". – „Het gekozen studievak zal alleen den weg openen tot een uiterst schaarsch te verkrijgen professoraat".

Maar gelukkig is Muller 6 weken later, als Elie een tijd bij zijn moeder in Zwitserland is geweest, weer heel wat beter over hem te spreken: „onder het moederlijk oog heeft hij een duchtig aristocratisch pakje uitgetrokken; laten we nu maar hopen, dat de invloed der omgeving te Utrecht niet weer ongunstig zal werken". En dan hoopt hij voorts op gunstige medewerking van zijn vrouw: „Naast U en Frederik ¹⁾ geloof ik, dat hij, en teregt, 't meest van Marie ²⁾ houdt. Die kan de dingen met haar zachte stemmetje zoo juist en langs haar neus zeggen en veel invloed op hem oefenen".

Terloops zij aangestipt, dat Elie in zijn Utrechtsche tijd, in '68, verloofd is geweest met Jonkvr. Cécile van Hogendorp, welke verloving door haar werd verbroken. Het verhaal gaat, dat hij zijn verloofde gekwetst had door al te uitbundige geschenken. Zoo zou hij haar eens een rijtuigje met paard cadeau hebben gedaan. De breuk deed hem veel verdriet. Maar zijn moeder had steeds een zwaar hoofd gehad in deze verloving en voelde zich nu opgelucht.

Tegen het eind van zijn studententijd, in 1871, betreft zijn moeder, die dan reeds 5 jaar weduwe is, het groote huis in de Parklaan. Een half jaar later, op 26 Februari 1872, promoveert Elie tot doctor in de natuurkunde op een proefschrift getiteld: „Over de methoden tot het bepalen van den geleidingscoëfficiënt voor warmte in metalen". Hij heeft daar in Utrecht dus toch ook hard gestudeerd; want hij promoveert magna cum laude! Zijn onderwerp toont weinig verband met zijn lateren experimenteelen arbeid. Maar volgens prof. Van Everdingen ³⁾ toont dit proefschrift toch reeds karaktertrekken, die wij later zullen terugvinden; het wijst op groote belezenheid, kritischen geest en gevoel voor humor, die vooral aan den dag komt, wanneer de schrijver zijn voorgangers in het zonnetje kan zetten wegens zelfingenomenheid of overdreven vertoon van geleerdheid.

1) Dr. F. J. I. Schmidt, broeder van Elie's moeder.

2) Mevr. M. C. Muller-van Rijckevorsel.

3) N.R.C. van 28-10-1928.

Een groote promotiepartij, bij Van Rijn in de Zadelstraat waaraan 38 personen deelnemen, besluit Dr. Elie's Utrechtsche periode.

Een jaar na zijn promotie, als hij eerst nog in Bonn één of meer semesters astronomie heeft beoefend, gaat hij met zijn verlangen om een paar jaar in Indië door te brengen naar zijn promotor Prof. Buys Ballot, den directeur van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut, en vraagt dezen, of hij „met die reis niet tevens aan de wetenschap een weinig nut zou kunnen doen”. Na eenig beraad komt deze tot het besluit, dat er op het gebied van magnetisme het gemakkelijkste iets te doen zou zijn, wat met zijn verdere plannen zou strooken. Hiervoor is zeer veel rekenarbeid noodig, maar Buys Ballot kent hem als een „goed mathematicus”; hij laat hem in Utrecht zich oefenen in eenvoudige waarnemingen en schrijft aan Dr. P. A. Bergsma te Batavia, of hij in diens Meteorologisch Observatorium mag werkzaam zijn, om daarna met diens medewerking zijn waarnemingen in de Indische Archipel te beginnen. Deze heeft er eerst wel wat op tegen, daar deze magnetische waarnemingen altijd zijn eigen illusie zijn geweest, immers het aangenaamste deel van wat eigenlijk tot zijn taak in Indië behoort. Maar als Dr. Elie hem duidelijk maakt, dat het er hem alleen om te doen is, om het nuttige met het aangename te vereenigen, zegt hij hem alle medewerking toe. Deze verkrijgt hij eveneens gemakkelijk van den Minister van Koloniën, Fransen van de Putte, en van den Gouverneur-Generaal, Mr. J. Loudon, die beiden met zijn vader bevriend waren. De Minister stelt een som beschikbaar voor instrumenten. Overigens echter geschiedt alles, zelfs de opleiding aan het magnetische observatorium te Kew en te München op eigen kosten. Buys Ballot vermeldt in zijn jaarverslag: „Het komt zeker zelden voor dat iemand zoo belangeloos zijn diensten en wetenschappelijke krachten den lande wijdt”. Die magnetische waarnemingen zijn zijn specialiteit gebleven en hebben zijn naam bekend gemaakt in de wetenschappelijke wereld.

In December 1873 wordt de reis aanvaard en zoo wordt de Indische Archipel, die tusschen 1846 en '49 vluchtig is opgenomen door den Engelschman Elliot, nu voor de eerste

maal en tevens vollediger door een Nederlander verkend. De uitkomsten zijner waarnemingen op meer dan 100 plaatsen, van Atjeh in het Westen tot de Aroe-eilanden in het Oosten, worden in drie verslagen aan den Minister van Koloniën aangeboden; zij zijn in 1879 en '80 door de Kon. Akademie van Wetenschappen gepubliceerd, nadat de hoogleeraren C. H. D. Buys Ballot, F. J. Stamkart en J. A. C. Oudemans hierover gunstige rapporten hadden uitgebracht. Wat Dr. Elie overigens 4 jaar lang daar in dat uitgestrekte Indische eilandenrijk ziet en beleeft, beschrijft hij in brieven aan zijn moeder. Kort na zijn terugkeer, in 1878, verschijnen deze gebundeld onder den titel: „Brieven uit Insulinde”, een boek dat opgang¹⁾ maakt om zijn geestigen verteltrant en inderdaad zeer onderhoudend is. Het behoort thans nog tot de interessantste Indische reisbeschrijvingen.

Maar het zijn niet alleen magnetische waarnemingen en reizigersindrukken, die hij daar verzameld heeft, hij komt ook met een groote collectie Ned. Indische wapens en kleedingstukken thuis en stelt dit alles ten toon in het Yachtclubgebouw, waar dan het Maritiem Museum dezer instelling huist op één der bovenzalen. Van deze verzameling verschijnt een „Notitie van Ned.-Indische wapens, kleedingstukken enz.” In latere jaren, als het museum met den dubbelen naam, dien het nog draagt, is gesticht, schenkt Van Rijckevorsel zijn heele verzameling aan de Gemeente Rotterdam. Een koninklijke gift. Geen wonder, dat hij tot eerelid van de commissie van toezicht wordt benoemd. En al deze batiks en weefsels zijn samen de kern geworden van de textiele afdeling in het museum aan de Willemskade, waarom dit nu bekend is. In 1902 wordt er in 't museum een tentoonstelling gehouden, bij welke gelegenheid Rouffaer, die den catalogus schrijft, de beteekenis van deze schenking nog eens duidelijk doet uitkomen. In December 1928, kort na Van Rijckevorsels dood, is te zijner eere de collectie opnieuw in genoemd museum geëxposeerd.

Nauwelijks is zijn rapport over Indië gereed, of er worden

1) In Indië voelden enkelen zich gekrenkt, daar hij den spot met hen had gedreven. Zie: Feuilleton N.R.C. Dec. 1882: Sprokkelingen langs den weg; uit Brazilië.

reeds plannen beraamd voor een opneming van het Oostelijk deel van Brazilië. En inderdaad vertrekt hij al in 1880 daarheen, vergezeld door Jhr. W. R. A. van Alphen, civiel ingenieur, die zich aan de sterrewacht te Utrecht voor het uitvoeren van de sterrenkundige waarnemingen heeft voorbereid, die daarginds echter slachtoffer wordt van het klimaat.

De reis gaat n.l. per stoomboot, door de Braziliaansche regeering daartoe goedgunstig afgestaan, van Rio af naar het Noorden langs de kust tot nabij Para. Daar strandt de boot, die reddeloos verloren is, terwijl de opvarenden en de instrumenten worden gered. Hierop volgt een gedwongen verblijf te Para, dat voor Van Alphen noodlottig wordt. Van Rijckevorsel onderneemt nu, slechts vergezeld door een Hollandsche bediende, twee reizen naar de binnenlanden, de eene langs de rivier de Itapicuru, de andere langs de Parnabyba. Die rivieren worden per stoomboot opgevaren, maar in een roeiboot of op een vlot weer afgevaren.

Te Para in Mei 1882 teruggekomen, wordt Van Rijckevorsel door malaria gedwongen, zoo spoedig mogelijk naar Europa de wijk te nemen. Maar hij geeft toch den moed niet op en dadelijk na den regentijd hervat hij zijn onderzoek. Ditmaal vergezelt hem E. Engelenburg, eveneens civiel ingenieur (later meteoroloog in Utrecht), met wien hij in Augustus '83 naar het binnenland reist, de Capim op, een zijrivier van de Tocantins; vervolgens de Tocantins op tot aan de watervallen.

Terwijl Engelenburg dan een jaar in Para blijft, reist v. R. naar Rio de Janeiro en vandaar in Noordelijke richting naar Carandahy, aan den bovenloop der San-Franciscorivier gelegen. Hier laat hij een boot bouwen en zakt daarmee de San-Francisco af, op tal van plaatsen magnetische waarnemingen doende. Van Penedo, aan den mond der rivier, keert hij over zee naar Rio terug en vandaar in November '84 naar Nederland. De N. R. C. geeft intusschen twee uitvoerige feuilletons van zijn ervaringen in Brazilië, in 1882 en '84. De uitkomsten van zijn wetenschappelijken arbeid worden in 1890 wederom gepubliceerd in de Verhandelingen van de Kon. Akademie van Wetenschappen, onder den titel „Magnetic survey of the Eastern part of Brazil”, na gunstig rapport

van J. A. C. Oudemans en H. Kamerlingh Onnes. Dit verslag is als een gevolg te beschouwen op zijn O.-I. verslagen. Maar al veel eerder, in 1886, verschijnen zijn reisindrukken, onder den soberen titel „Uit Brazilië”. Weer een dik en lezenswaardig boek, grootendeels ontstaan uit brieven aan zijn moeder, aan wie hij dit tweede reisverhaal met woorden van groote aanhankelijkheid opdraagt.

Ook de gedurende déze reis verzamelde voorwerpen schenkt hij aan het Museum voor Land- en Volkenkunde, waarvoor deze weer een belangrijke aanwinst beteekenen. Zie: A. Weruméus Buning, Museum van Land- en Volkenkunde te Rotterdam, bl. 3, 4, 6, 14 en 16.

Als een paar jaar later keizer Pedro II van Brazilië sterft, schrijft v. R., die hem vaak heeft ontmoet, voor de serie „Mannen van Beteekenis” een interessante levensbeschrijving van hem¹⁾.

Hij begint thans echter wel eenigszins Rotterdammer te worden: hij wordt lid van den Gemeenteraad en blijft dat 18 jaar (1886–1904). Hij kiest het Openbaar onderwijs tot zijn specialiteit. Hij wordt lid, weldra voorzitter van de Schoolcommissie. Hij helpt de bewaarscholen tot bloei brengen. Hij is één der oprichters van de Industrieschool voor Meisjes, na een klemmend en boeiend betoog daarvoor in de N. R. C. Hij bezoekt in Duitschland verscheidene scholen voor achterlijke kinderen en breekt er hier een lans voor; hij schrijft er een brochure over en rust niet, vóór ook Rotterdam zulk een school bezit.

Maar hij is toch ook weer vaak op reis, in verband met zijn wetenschappelijke studies. In 1887 houdt hij in Hamburg voor het Geographisches Gesellschaft een voordracht over Sumatra, waarin hij vele door hem zelf vastgestelde ethnografische bijzonderheden meedeelt. Doch telkens keert hij weer tot zijn eigen vak terug. In 1890 verschijnt een brochure van hem in het Engelsch: „An attempt to compare the instruments for absolute magnetic measurements at different observations”, die in wetenschappelijke kringen nogal éclat maakt.

1) Op zijn ouden dag heeft hij eens verteld, dat hij nooit zoo’n moeilijken brief heeft behoeven te schrijven, als toen hij een keizer moest condoleeren met het verlies van zijn kroon: dat was dezen Pedro II.

Hij toont daarin aan, dat de standaardinstrumenten in verschillende observatoria niet gelijk gesteld worden. Hij heeft daartoe waarnemingen gedaan te Kew, in Parc S. Maur bij Parijs, in Wilhelmshaven en in Utrecht. Dit onderzoek is volgens Prof. van Everdingen allerm minst overbodig gebleken; het wordt door v. R. nog verscheidene malen herhaald, o.a. in 1897 en 1899.

Twée jaar (1889–1891) is hij bezig met opnemingen in het eigen land, vaak in het sleepbootje „Tirailleur”. Op meer dan 200 stations, van Delfzijl tot Vlissingen en van Oldenzaal tot IJmuiden, worden de vereischte magnetische bepalingen verricht, waarbij moeiten noch kosten worden gespaard. Ook later zijn geen middelen gevonden om dit werk te herhalen, zoodat Van Rijckevorsels arbeid de eenige bron blijft voor de kennis van de lokale afwijkingen in ons land. De uitkomsten zijn in een lijvig deel van de Verhandelingen van het Bataafsch Genootschap gepubliceerd.

In deze periode valt zijn benoeming tot „honorair assistent” van het Kon. Ned. Meteorologisch Instituut, de éénige officieele erkenning van zijn verdiensten, die hem van regeeringswege ten deel valt. Maar officieele erkenning of niet, hij blijft de wetenschap dienen en hij blijft reizen. Trouwens in het buitenland erkent men zijn verdiensten wel degelijk. Als in 1896 door het Internationaal Meteorologisch Comité een permanente commissie te Parijs wordt ingesteld voor het aardmagnetisme, is Dr. E. v. R. één van de 8 geleerden, daarvoor uitgekozen. Op 12 April 1898 verkrijgt hij een eeredoctoraat van de Universiteit te Glasgow, waarbij niemand minder dan Lord Kelvin, de beroemde natuurkundige, als zijn promotor optreedt. In tal van landen ¹⁾ woont hij wetenschappelijke congressen bij en meermalen treedt hij daar als spreker op. Het is alsof hij zich overal thuis voelt. Twée jaar (1895–’97) verricht hij magnetische waarnemingen in Zwitserland, samen met Dr. W. van Bemmelen. Maar intusschen maakt hij een lange reis door de Vereenigde Staten en schrijft daarover zeer uitvoerig op de hem eigen boeiende wijze in De Gids van 1894. Drie jaar later vergadert hij met de British Association in Canada, waar hij in Toronto voor het congres spreekt over

1) O.a. 1895 te Parijs, 1896 te Hamburg, 1899 te Dover.

de temperatuur in Europa en dan is het de Telegraaf die van die reis het amuseante verslag krijgt in zeven feuilletons. Want alles, wat uit zijn pen vloeit, is sprankelend van humor en voortreffelijk van stijl. En het schijnt, dat hij op de kussens van een schokkenden spoorwagen beter slaapt, dan in zijn stille Rotterdamsche slaapkamer en dat hij in een hotelkamer zich meer thuisvoelt, dan in zijn eigen studeervertrek.

De uitkomsten van die Zwitsersche waarnemingen, voornamelijk op de Rigi, om den invloed van de hoogte boven de zee op het aardmagnetisme na te gaan, worden medege-deeld op een magnetisch congres te Bristol in 1898 en verschijnen vervolgens in de werken van het Meteorologisch Instituut. Voortaan ligt zijn wetenschappelijke arbeid hoofd-zakelijk op meteorologisch gebied, zooals een reeks van publicaties aantoont.

Intusschen lokt een nieuw werelddeel hem, door geheel nieuwe motieven: de Zuid-Afrikaansche oorlog brengt hem er toe om als leider eener ambulance naar het oorlogstooneel te gaan. Het is verbazingwekkend, daar hij toch geen medicus is en al 55 jaar; maar tegen de reis en de vermoeyenis en het avontuur ziet hij natuurlijk niet op! En blijkens een opdracht vóór een uitvoerig courantenverslag van deze expeditie schijnt zijn oom Dr. Fred. Schmidt hem hiertoe te hebben aangemoedigd. Maar geheel nieuw is dit ambulancewerk toch ook weer niet voor hem! Dertig jaar geleden, midden in zijn studententijd, heeft hij ook deze roeping gevolgd tijdens den Fransch-Duitschen oorlog; toen heeft hij bij de ambulance te La Chapelle, bij Sedan, gewerkt en daarvoor loffelijke getuigschriften verworven¹⁾. Nu is hij op 5 Februari 1900 te Pretoria; hij stijgt te paard en trekt en organiseert en helpt en reddert en teekent zelfs en blijft opgewekt en is 4 maanden later in Lourenço Marques om daar weer scheep te gaan naar Europa.

Geen wonder, dat wie zich zóó weet te geven aan Roode

1) Daar staat nog een gedenkteeken met het volgende opschrift: „Hom-mage et reconnaissance à mademoiselle Sara Hudig et M. van Rijckevorsel, de Rotterdam, pour les soins donnés à nos blessés”. — De heer D. Hudig Pzn. vertelt, dat zijn zuster bij de Hollandsche ambulance erg met E. v. R. ophad om zijn hulpvaardigheid en zijn groote kracht om gewonde soldaten op te tillen en goed te leggen.

Kruiswerk, ook blijkt bestuurslid geweest te zijn van het Roode Kruiscomité in zijn woonplaats; en geen wonder eveneens, dat zijn medebestuurleden hem eerelid maken, als hij wegens ziekte (in 1915) wil bedanken.

Terug in Holland gaat hij weer met zijn studies verder. In 1901 gaat hij den invloed na van de zon-eclips op de magnetische verschijnselen te Vlissingen. Maar het zijn vooral de perioden in de meteorologie, die hem interesseeren en voor welker bestudeering volgens prof. van Everdingen een ontzaggenlijke arbeid door Dr. Van Rijckevorsel is verricht. Zóóveel zelfs, dat Van Everdingen later de vraag stelt, of hier wellicht veel kracht is verspild; maar wijselijk laat hij het antwoord op deze vraag aan de toekomst! In elk geval kan zijn werk menigeen onnoodigen arbeid besparen. Vele jaren gaat hij dus met zijn waarnemingen door, waarvan de resultaten in de Mededeelingen en Verhandelingen van het Kon. Ned. Meteor. Instituut in De Bilt worden gepubliceerd. Het vermoeden komt hierin naar voren, dat de perioden in de meteorologie verband houden met zonnevlekken-perioden.

Voor zijn gezondheid vertoeft hij 's winters veel in het Zuiden, bij voorkeur in Italië. Daar neemt hij dan afschriften van oude waarnemingsreeksen op weerkundig gebied, om ze later door anderen te laten bewerken. Het reusachtig materiaal, dat hij bijeenbrengt en gedeeltelijk aan de vergetelheid ontrukkt, blijft een gedenkteken voor één, die met al zijn krachten de wetenschap dient en werkt zoolang het dag is.

Tijdens zijn vrijwillige ballingschap in Italië maakt hij talrijke pen- en potloodschetsen van huizen en poorten en straatjes en tuinen en zendt die als prentbriefkaart aan familie en kennissen, vooral aan zijn oom Dr. F. J. I. Schmidt. Thuisgekomen laat hij in 1908 de firma Corn. Immig & Zoon alhier, er een album van maken met 271 reproducties, in 150 exemplaren, die hem op f 20.— per stuk komen. Hij schenkt deze aan vrienden en kennissen, die, als hij, Italië kennen en liefhebben. Zij erkennen gaarne zijn open oog voor natuur en bouwkunst en voor de eigenaardigheden van land en volk. Vijf jaar later komt een tweede album, „Italië bis” geheeten, van zijn hand tot stand en vindt een gelijke bestemming.

Teekenen doet hij altijd graag. Tijdens congressen teekent

hij achter op de agenda's portretten van sprekers en van gedelegeerden; zooals hij dat ook tijdens de Rotterdamsche Raadsvergaderingen gewoon was te doen. In zijn jonge jaren is hij bestuurslid geweest van de Academie voor beeldende kunsten en technische wetenschappen. Maar zelf practisch werken doet hij eerst recht, als hij wat minder reist en wat meer thuis zit. Want van moederszijde heeft hij een zekere artistieke begaafdheid geërfd: zij teekende en schilderde, en haar vader en vooral haar grootvader Schmidt hebben knap werk nagelaten, waarvan nog vele specimina aanwezig zijn. De laatste, Isaac Schmidt, komt in alle handboeken van Nederlandsche schilders voor. Hij was aanvankelijk behangselschilder. En waarlijk ook hiervoor krijgt Dr. Elie een zekere passie! Zijn woonhuis toont er merkwaardige voorbeelden van; zooals hij nu meer en meer zijn kunstzinnigheid aan dit huis gaat uitleven. De wanden der salon worden bekleed met op rood pluche door hem zelf geschilderde tafereelen uit „Roodkapje”; de wanden der eetkamer worden met handgeknoopte tapijten behangen. Hij schildert plafonds; hij laat door den laatsten Rotterdamschen beeldsnijder J. G. Simonis prachtige deuren ¹⁾ maken en trapeuningen; hij ontwerpt stoelen en kasten, en tegeltableaux voor de gangen. Hij laat fraaie betimmeringen aanbrengen en maakt van zijn huis en van een dépendance naast zijn koetshuis een waar museum. Hij, de cosmopoliet bij uitnemendheid, toont een liefde voor zijn woning als maar weinigen.

Maar Parklaan 3 is niet zijn ééinig onderdak. In 1907 verkrijgt hij van J. D. C. W. Baron d'Ablaing van Giessenburg, te Soesterberg, 5 hectaren bosch- en heidegrond in de gemeente Doorn in bruikleen tot zijn dood. Hij laat daar door den Rotterdamschen architect Wildenburg een wonderlijk kasteeltje bouwen, dat volgens de overeenkomst echter een half jaar na zijn overlijden weer met den grond gelijk gemaakt moet zijn. Het heet „Hoog Moersbergen”. Een plaatselijke gids zegt, dat het niet ver van het eindpunt der Torenlaan eenzaam en verlaten ligt in de hier en daar met schraal kreupelhout bedekte heide. „Dit huis in bouwtrant een zonderlin-

1) 2 zelfs van uit de tropen zelf-meegebracht ebbenhout, waaraan Simonis van 1896-1902 bij zijn patroon Wentler op de Hoogstraat arbeidde.

ge mengeling vertoonende van een middeleeuwsch rooversnest en een modern landhuis, trekt in deze woeste eenzame streek zeer de aandacht". Het is niet eens heelemaal per rijtuig bereikbaar. Het bestaat in hoofdzaak uit een groote hall met een fraaie schouw. Hier ontvangt hij 's zomers graag zijn vrienden. Hier brengt hij 29 Sept. 1909 zijn bruid naar toe.

Op 64-jarigen leeftijd trouwt hij inderdaad met Jacoba Elisabeth Kolff, die dan 57 jaar is. Een zeer laat huwelijk, dat echter in beider leven gezelligheid brengt. Zij zijn wijs genoeg, om elkander veel vrijheid te laten; en ze zijn opgewekt genoeg om elkander humoristische brieven te schrijven, als één van beiden op reis is. Zij leven op royalen voet; maar dit verhindert niet, dat Dr. van Rijckevorsel juist nu begint met zijn vorstelijke schenkingen en bestemmingen van wat hij, de millionair zonder nakomelingen, bezit.

In 1910 schenkt hij een uitgebreide collectie antiek glaswerk, porcelein en bergkristal aan het Museum Boymans, dat bij den brand van 1864 al zijn porcelein verloor. Deze schenking vormt de eerste en belangrijkste kern voor Boymans' huidig bezit op dat gebied.

Dienzelfden zomer verrast hij burgemeester Zimmerman en den Gemeenteraad met de toezegging van f 100.000,— ten bate van de reeds in principe voorgenomen bouw eener openbare bibliotheek, opdat deze niet zuinig, maar op onbekrompen wijze zal tot standkomen. De burgemeester schrijft d.d. 19 Juli 1910: „Met groote vreugde vernam ik uit Uw schrijven van heden de toezegging Uwer prachtige schenking, een daad welke U eert en U aanspraak geeft op de warme dankbaarheid van allen, die hart hebben voor de zaak der openbare bibliotheken. Het spijt mij slechts, dat ik Uwen naam niet noemen mag. Ook anonyme echter zal uwe gift de werking van een krachtigen klaroenstoot voor de goede zaak hebben". „Van harte hoop ik, dat U binnen niet te langen tijd op de Botersloot het gebouw zult zien verrijzen, dat voor altijd zijn grondvesting in Uwe daad van burgerzin vinden zal. Moge ook het uiterlijk U een verheuging van het oog zijn".

In den daaropvolgenden winter overlegt hij met zijn neef en vriend Sam Muller Hzn., hoe hij van zijn geheele resteerende vermogen na aftrek van legaten een stichting zal maken;

nadat aanvankelijk de gemeente Rotterdam universeel erfgenaam is gemaakt. Deze stichting, die ten doel moet hebben om daarmede wetenschap, kunst- of onderwijsdoeleinden in den ruimsten zin des woords te Rotterdam te bevorderen, moet een naam en een bestuur hebben. Muller bedenkt met Zimmerman tezamen den naam van „Erasmusstichting”. Aan het bestuur worden op hun voorstel G. H. Hintzen en oud-burgemeester F. B.s' Jacob toegevoegd, terwijl Van Rijckevorsel den neef zijner vrouw D. H. Kolff als vijfde man aanwijst. Op 17 Juli 1911 wordt de stichtingsacte gepasseerd voor notaris H. J. Lambert. De stichter wil na zijn dood aan het bestuur de grootst mogelijke vrijheid laten, opdat het, al naar veranderde tijdsomstandigheden en veranderde inzichten dit wenschelijk maken, het werk der stichting kan wijzigen met slechts het hoofddoel voor oogen.

Intusschen gaan de schenkingen aan Museum Boymans door, bestaande uit kostbare stukken porcelein en glaswerk. Onder het glaswerk bevindt zich eens de pronkbokaal, in de literatuur bekend als „Lady Harvey's Glass”. Het nieuwe Raadhuis krijgt een bronzen haard en de 1e klasse trouwzaal. En wie weet, wat hij nog meer links en rechts in stilte geeft.

Naarmate hij minder reist en meer thuis zit, geniet hij meer van dat huis, dat hij van den aanvang af heeft liefgehad en op hoogst oorspronkelijke wijze heeft versierd. Reeds na zijn Indische reis, tusschen 1874 en '78, heeft hij op de 2e étage aan de achterzijde een groote serrekamer doen uitbouwen met 4 ramen op den tuin en 4 bovenlichten in den vorm van médaillonportretten van vier groote natuurkundigen. Dit is zijn eigenlijk studeervertrek en als hij er op hooger leeftijd weinig meer vandaan komt, noemt hij deze met veel verguldsel getooide kamer: zijn gouden kooi. Hier staat de helft van zijn omvangrijke bibliotheek opgesteld, die behalve werken op zijn eigen studie betrekking hebbende, véél interessante boeken bevat op het gebied van kunst, van letteren en van land- en volkenkunde. De andere helft bevindt zich in de bibliotheekkamer, een verdieping lager; welk vertrek hij niet meer als eetkamer heeft willen gebruiken, sinds zijn moeder daarin overleden is.

Daarnaast is een kabinet met een betimmering uit een

Brabantsch jachtslot der Van Borselen's en een oud-Hollandsch praalbed. En hieraan grenzend de portrettenkamer, waar 's avonds gewhist wordt en waar zijn voorouders van 3 eeuwen op hem neerzien in onafgebroken rij.

Maar gaarne vertoeft hij ook in de „kunstzaal”, in de Westmaaslaan terzijde van zijn koetshuis opgetrokken uit wat eens de zaal was van de buitenplaats „Rustplaats”, in 1877 afgebroken. Hier staat zijn groote verzameling glaswerk opgesteld, met tal van andere curiosa en nog een enkel groot meubelstuk afkomstig van „Rubroek”. Hier is hij in een schildersjas zelf vaak werkzaam aan decoratiewerk of experiment.

Een man met zooveel liefhebberijen verveelt zich nimmer. Mevrouw Van Rijckevorsel heeft een dame van gezelschap. Zij behoeven zich niets te ontszeggen. Dr. Elie kan goed rekenen en hij heeft er voor gezorgd, dat zijn bezit, menigmaal door erfenis vermeerderd, goed werd beheerd. Zijn belastbaar inkomen bedraagt nu f 66.000.— 's jaars. Maar door den grooten oorlog kan er 4 jaar lang van reizen niets komen.

Als de Wereldoorlog voorbij is, gaat hij nog wel eenige malen naar het Zuiden, omdat de Noordenwind hem hier 's winters zoo hinderlijk is en op zijn stembanden slaat. Maar zijn verblijf in Wiesbaden in 1922 is toch zijn laatste buitenlandsche reis. Nog 6 jaar stelt hij zich met het rustige Hoog Moersbergen tevreden. Zijn geest is nog helder, maar hij beweegt zich moeilijker. Een enkele maal is hij ziek. Maar zijn krachtig lichaam herstelt zich dan weer. Eindelijk op 83-jarigen leeftijd overlijdt hij op 18 October 1928.

Er is veel belangstelling bij zijn begrafenis. Daar wordt gesproken door de heeren Ir. W. F. H. van Rijckevorsel, Prof. W. van Bemmelen, D. Hannema, Dr. S. Birnie, Dr. G. van Dijk en C. F. Schoutens. De eerste herdenkt hem als vaderlijk vriend; Prof. van Bemmelen, die veel met hem heeft samengewerkt, memoreert zijn wetenschappelijke beteekenis, gecombineerd met gevoel voor schoonheid en drang naar avontuur; de heer Hannema herdenkt met dankbaarheid den vriend van het Museum Boymans; Dr. Birnie gaat zijn loopbaan na als wetenschappelijk onderzoeker en herdenkt zijn schenkingen aan het Museum voor Land- en Volkenkunde; Dr. G. van Dijk releveert namens prof. Van Everdingen zijn

groote verdiensten op het gebied der meteorologie en ten slotte dankt rentmeester Schoutens namens het personeel den menschlievenden patroon. Waarop de heer D. H. Kolff namens de familie dank betuigt voor de getoonde belangstelling.

In brieven van rouwbeklag brengt daarna nog menigeen tot uiting, hoe deze bijzondere man bij zijn leven niet ten volle is gewaardeerd. Uit de nalatenschap worden, overeenkomstig zijn wensch, naar keuze van de Directie nog een aantal kunstvoorwerpen aan het Museum Boymans geschonken. Het Kon. Nederlandsch Meteorologisch Instituut in De Bilt ontvangt belangrijke magnetische instrumenten en wetenschappelijke werken ten geschenke. Het bestuur der Erasmusstichting treedt thans eerst recht in werking.

Nog 7 jaar overleeft Mevrouw J. E. van Rijckevorsel-Kolff haar man, in het ruime huis aan de Parklaan, temidden van de talrijke herinneringen aan zijn veelzijdig leven. Daar spreekt het groote schilderij van Haverman van het 19-jarig huwelijk, dat Dr. Elie's levensavond heeft verlicht. Den 16en Juni 1935 is ook zij heengegaan.

CENSUUR

Dinsdagochtend, 23 December 1941, ging de première van „De Weg naar Zee”, spel voor de Rotterdamsche Jeugd door Herman Besselaar, in het Capitol theater aan den Nieuwe Binnenweg, een van de weinig overgebleven theaters in het door de Duitsche vliegtuigen op 14 Mei 1940 gruwelijk verwoeste Rotterdam.

Daags tevoren, op 22 December, was de generale repetitie geweest; het stuk werd toen gespeeld in zijn definitieven vorm, dus volgens de gestencilde copy.

Tusschen de „generale” en de „première” heeft zich echter een obstakel voorgedaan, waardoor de uitvoering aanzienlijk werd gewijzigd.

Maandagmiddag was nog steeds geen bericht ontvangen van het departement van Volksvoorlichting en Kunsten te 's-Hage, houdende goedkeuring van het stuk. De regisseur, de heer A. van der Vies, stelde zich daarop telefonisch met genoemd departement in verbinding, waarbij hij te hooren kreeg, dat eenige heeren, n.l. Ledeboer van Westerhoven, Kersbergen en De Pree, vier dagen bezig waren geweest met het bestudeeren van den tekst en tot de slotsom waren gekomen, dat het stuk niet voor uitvoering in aanmerking kwam. Ofschoon de heeren aan een verbod hadden gedacht, bleken zij bij nader inzien geneigd tot herziening van hun standpunt, mits er grondige coupures in het werk werden aangebracht. Telefonisch werd alvast medegedeeld, dat de eerste bladzijde nagenoeg geheel zou moeten vervallen, omdat er sprake was van „geruchten uit Hoek van Holland”. Er zouden n.l. geruchten zijn geweest, dat er in den Hoek een Oranje-radiozender stond (! ?). Voorts werd het aanspoelen van flesschen in de huidige tijdsomstandigheden ongewenscht geacht. „Er spoelt tegenwoordig zooveel aan”.

Verder deelde het departement mede, dat substantiva als „spek” en „pekervleesch” moesten worden vermeden. „Het lijkt misschien kinderachtig, maar het Hollandsche publiek reageert vaak zoo gauw op zulke dingen en het streven van de overheid is, zooveel mogelijk demonstraties te voorkómen. In dit licht gezien moeten dus de namen van voedingsmid-

delen, die heden ten dage niet of moeilijk verkrijgbaar zijn, achterwege blijven, omdat hun werking onpaedagogisch is.

De heer Van der Vies, inziend dat een telefoongesprek over dergelijke details al heel onvruchtbaar zou zijn, begaf zich onmiddellijk naar Den Haag en had er een onderhoud met den heer Ledeboer, die aan de hand van de copy alle bezwaren „doornam”. Steeds vroeg de heer Van der Vies: Waarom niet?

De naam Batavia moest uit het stuk worden geschrapt, omdat de pas uitgebroken oorlog tusschen Japan en Nederlandsch-Indië de gemoederen van de menschen te veel bezig hield.

De heer Van der Vies merkte op, dat een van de aardigste dingen van dit stuk de roep „Batavioe-oe-oe” was. Hiervoor zou een equivalent moeten worden gevonden.

Het departement was van oordeel, dat er dan maar een plaats in Noorwegen moest worden genoemd, maar bij nader inzien kwam het daarop terug. Honoloeloe was natuurlijk volkomen taboe, na het Japansche bombardement van Hawaii enkele weken tevoren. Geschikt werd de naam van een Japansche havenstad gevonden, bijvoorbeeld Hakodate, dat voor deze gelegenheid Hakodatoe-oe-oe mocht worden.

Het aanspoelen van een flesch met een brief moest achterwege blijven, maar de heer Van der Vies bracht in het midden, dat zulk een coupure het geheele stuk zóó zou verminken, dat het allen zin verloor. Daarop deed het departement de concessie, dat de flesch wel op de proppen mocht komen, doch zonder eenigen nadruk. Er mocht slechts even terloops sprake van wezen.

Het z.g. havenspelletje moest er heelemaal uit, omdat het handelde over namen van havens, die er allemaal niet meer waren. „Zooiets raakt gevoelige snaren bij de Rotterdammers aan”. Over dit punt viel absoluut niet te praten. De heer van der Vies trachtte er nog iets van te redden, door aan te voeren, dat het nationaal-socialisme toch veel waarde zegt te hechten aan het historische element. Het antwoord luidde: „het is thans te vroeg het oude Rotterdam te releveeren, omdat de Rotterdamsche wonde nog zoo versch is”. Spelletjes als het onderhavige vervulden op dat moment een andere functie dan alleen een historische.

Het molenspel verviel om dezelfde reden (ofschoon de eenige molen, die vóór 10 Mei 1940 nog in Rotterdam stond – die aan het Oostplein – bij toeval niet door de Duitsche bommen was getroffen; de andere waren al jaren geleden afgebroken!).

De heer Van der Vies was echter te weinig met de topografische omstandigheden van het oude Rotterdam op de hoogte om hierop te kunnen wijzen.

Sommige coupures werden door het departement herroepen. Zoo bijvoorbeeld bij de naamgeving van het schoolschip. Een van de jongens roept: De Eendracht. Daarop zegt een andere jongen: Welnee, waarom niet Nederland. Het werd aanvankelijk ongewenscht gevonden, dat „De Eendracht – – welnee” achter elkander kwam (alsof men zeggen wilde, dat er geen eendracht in Nederland is!). Bij nader inzien werd deze passage vrij gegeven, omdat de heer Ledeboer den zin van deze coupure ook zelf niet goed begreep. In het tweede bedrijf moet Hendrik ergens hoesten, omdat hij zich in de thee – moet worden „chocolade”, omdat de thee zoo schaarsch is! – verslikte. Grieteliesje zegt dan: „Doe niet zoo raar”. Deze zinsnede moest vervallen. De heer Van der Vies vroeg waarom. De heer Ledeboer wist het niet en daarom werd ook dit vrijgegeven.

Tenslotte moest de picnic danig worden gewijzigd. „Spek” moest worden veranderd in „jam” (ofschoon ook vallende onder de distributie), maar de heer Van der Vies betoogde, dat het er hier juist om ging, pikante zaken te noemen. Spek moest een pittig equivalent krijgen. Het departement meende: ramen. Tenslotte werd men het eens over „scharretjes”. Dat jam een kinderachtige kost werd genoemd, kon niet worden gedoogd.

De heer Van der Vies verliet het departement met het advies voor hem en voor den schrijver om toch vooral toe te treden tot de Cultuurkamer.

Dinsdagochtend, 23 December, ging de première. De spelers maakten ervan wat er in de gegeven omstandigheden van te maken viel. Zij, in de zaal, die waren ingewijd, hadden pret om wat zij wisten. Bob Verstraete riep geen „Hakodatoe” doch „Kaketoe”, waarmee hij een buitengewoon succes had.

OVERNAME VAN EEN CHIRURGIJNSPRAKTIJK

Op huyden den 2en October 1711 compareerden voor mij Abraham Coxius van den Abeele, Notarius publicus Monsieur Willem Neerman, meester chirurgijn alhier, ter eenre en monsieur Hendrick Moles, mede meester chirurgijn alhier, ter andere zijde, dewelke verklaerden bij desen met den anderen geaccordeert en overeen gekomen te zijn, in maniere hier naervolgende, te weten dat den eersten comparant van dato deses aff aan zal overdoen en ten behouve van den tweeden comparant afstand doen en hij tweeden comparant van den eersten comparant overnemen... de quantiteyt van vierentaghtigh scheer calanten, dewelke bij den eersten comparant soo op als buyten desselfs winckel tot dato deses zijn bedient en waergenomen, staende deselve personen alle genomineert op seekere lijste bij haer beyde comparanten opt passeere deses geteekent en bij den eersten comparant aan den tweeden comparant overgelevert; dat den tweeden comparant voor overgeven van deselve scheerkalanten zal gehoude weese te betaele ... eens de somme van driehondert en vijff en twintigh guldens en deselve te voldoen en betaelen in drie termijnen off payen.....

Uit een akte in het protocol van den bovengenoemden notaris (inv. No. 1691, 143).